

SO'Z BIRKMASI VA UNDAGI AYRIM MUAMMOLAR

Yusufxonova Sevara,
Qo'qon DPI talabasi, Uzbekistan

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek tili so'z birikmalarining tasnifi va ta'rifi haqida fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: so'z birikmasi, tobe bog'lanish, o'tli birikma, fe'lli birikma, ravishli birikma

So'z birkmasi deb so'zlarning hokim-tobelik munosabatiga aytiladi. So'z birkmasi quyidagi qonuniyatlar asosida tashkil topadi:

1. Birdan ortiq mustaqil so'z ;
2. A'zolarining ma'noviy va gramatik jihatdan mosligi;
3. Tobelik;
4. Tushuncha ifodalash.

So'z birkmasi elementlarida biri doimo birinchi kelgan so'z tobe, ikkinchisi esa hokim qismdan tashkil topadi. So'z birkmasi bo'yicha tilshunosligimizda turli xil talqin mavjud. Bulardan biri so'z birkmasida hokim a'zoning qaysi so'z turkumiga ko'ra turlarga bo'linishi. R. Sayfullayeva va boshqalarning "Hozirgi o'zbek adabiy tili" kitobida quyidagi turlarga ajratilgan: 1. Ismli birikma: hokim a'zo ot, sifat, son, olmosh turkumida ifodalanadi. Masalan, ulkan bino(ot), hammadan katta(sifat), minglarning biri(son) talabalarning barchasi(olmosh). 2. Fe'lli birikma: hokim a'zo fe'l turkumi bilan ifodalanadi. Masalan, vazifani qil (sof fe'l), ko'p o'qish (harakat nomi), kitobni o'qigach(ravishdosh), tez yugurgan(sifatdosh).

A. G'ulomov va M. Asqarovaning "Hozirgi o'zbek adabiy tili" kitobida esa quyidagicha tasnif qilingan:

1. O'tli birikma: ot, sifat, son, olmosh
2. Fe'lli so'z birikma: fe'l
3. Ravishli birkma: ravishdan tashkil topadi.

Maktab darsligi bo'lmish 8-sinf ona tili darsligida esa ikkiga: 1. O'tli birikma: ot, sifat, son, olmosh, ravish, o'tlashgan so'zlar; 2. Fe'lli birikma: sof fe'l, ravishdosh, harakat nomi, sifatdoshga bo'linadi. Ushbu tasniflardan ko'rinib turibdiki, uchta kitobda 3xil tasnif qilingan. Bulardan qaysi birini to'g'ri deb hisoblaymiz? Men ushbu tansiflardan maktab darsligida keltirilganini to'g'ri deb o'ylayman. Chunki ushbu tasnif so'zlarning o'tlashish, o'tlashmaslik jihatdan taanif qiling. Bu esa eng

to'g'riroq variant. O'quvchilarga bu tasnif tushunish uchun ancha qulay bo'ladi. Ammo maktab darsligida ham so'z birikmasini ajratishda muommoli jihati bor. Biz maktabda gaplarni so'z birimasiga ajratishda, avvalo, kesimni topib qolgan barcha so'zlarni kesmiga bog'lab ajratiladi. Bunday ajratishda biz kesimlik shakli bilan birga so'z birikmasini hosil qilamiz. Lekin bu noto'g'ri tahlil bo'lib qoladi. Biz agar shunday tahlil qilsak, u so'z birikmasi emas gap bo'lib qoladi, chunki unda kesimlik shakli orqali tugal fikr ifodalanadi. Biz buni noaniq shaklida so'z birikmasiga ajratishimiz zarur. Masalan, Bog'dagi qizil, oq atirgullardan terdim. Gapini olsak bu gapladigi so'z birikmalari atirgullarni terdim, bog'dagi terdim, qizil atirgullarni, oq atirgullarni kabi ajratsak bu xato bo'ladi. Quyidagicha ajratsak maqsadga muvofiq bo'ladi: atirgullar termoq, bog'da termoq, qizil atirgullar, oq atirgullar. Bunday tahlilda so'z birikmasining talablariga to'la mos keladi. Bunday xatoga qo'ymaslik kerak. Zero, biz bunday xatoliklarni oldini olib yoshlarga to'g'ri ta'lim berishimiz kerak.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Акромов, Ш. (2021). ИККИНЧИ ДАРАЖАЛИ БЎЛАКЛАРНИНГ ВАЛЕНТЛИК АСПЕКТИДАГИ ТАЛҚИНИ: Шукуржон Акромов Қўқондавлат педагогика институти доценти. In *Научно-практическая конференция*
2. R.Sayfullayeva, B. Mengliyev, G. Boqiyeva, M. Qurbonova, Z. Yusupova, M. Abuzalova "Hozirgi o'zbek adabiy tili" Toshkent 2009
3. Tokhtasinovich, A. S., & Abdujalilovna, X. S. (2022). IMPULSE AND ITS RELATIONSHIP TO THE CONTENT OF THE SENTENCE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 1852-1859.
4. G'ulomov va M. Asqarova "Hozirgi o'zbek adabiy til. "O'qituvchi" nashriyoti 1965.
5. 8-sinf ona tili daraligi 2019.

